

Günümüz kapitalist ekonomilerinde bunalım
süreçleri üstüne

Bunalım süreçlerinin araştırılmasında metodolojiye ilişkin ne gibi ilkelerden sözedilebilir?

Önce şu temel saptama ile başlayalım: Marksizmin amacı toplumsal süreçlerin doğru saptanmasıdır. Marksizm-Leninizm, diyalektik ve tarihi materyalizm doğa ve toplum yasalarının etkisini geçirin saptanması yoluyla ortaya çıkartır. Yeni toplumsal süreçlerin saptanmasında da genel toplumsal verilerden hareket etmek gerekiyor. Ne gibi sorunlar var bu konuda?

Birincisi, materyalist bakış açısıyla toplumsal gerçeğin saptanması genellikle basit gibi görünebilir. Ama unutmamak gerekiyor tarihte yanlış konular ^{da} söz konusudur. Genellikle politik ve ideolojik sonuçlardan yola çıkılır ki, bu genellikle doğru sonuçlara götürmez bizi. Örneğin dogmatizmin konularından yola çıkılarak gerçeğin doğruca saptanması olanaklı değildir. Politik amaçların öne konması ve gerçeğin böylece aranması, buna uygun bir gerçeğin aranması olumlu sonuç vermez. Buradan şu sonucu çıkarmak istiyorum: Ekonomik gerçeklerin bir yana bırakılması süreçlerin doğru saptanmasına yol açar. Marksist-Leninistler toplumsal gerçeği tüm yanları ile saptamaya gayret etmelidirler. Lenin bu konuda bizi uyardı. Marksın şu görüşlerini aktardı: "Çelişen dogmaların yerine çelişen gerçekleri koyarsak gerçeği kavrayabiliriz." Gizli kalma yönleri, gerçeğin arka yüzünü ışığın önüne getirebilenler ekonomi politiği pozitif bilim haline getirebilirler. Lenin şöyle ekledi: "Bilimin temel taşları gerçekler olmalı, hiç bir zaman dogmalar değil."

İkinci olarak, toplumsal süreçlerin incelenmesinde çıkış noktamız kapitalist üretim biçiminin hareket yasaları olmalıdır. Marks 'Kapital' de bu yasaları ortaya çıkarmayı amaçladı. Lenin "Bu yasaların ortaya çıkartılması Kapital'in ana fikridir" diye

yazdı. Bu gün de çıkış noktasız yine bu yasalar olmalı. Örneğin üretici güçlerin gelişme düzeyi ile üretim ilişkilerinin uyumu yasası, Artı değer yasası. Bunlara dayanmaksızın süreçleri doğruca saptamak olanaklı değildir. Diyelim enflasyonu kavramak istiyor sunuz, bu , değer yasası dikkate alınmadan, bu yasanın teknelci devlet kapitalizmi koşullarındaki işleyişi öne konmadan olanaklı olmaz.

Buradan üçüncü önemli soruna geçebiliriz: nesnel ekonomik yasaların modifikasyonu (değişimi) sorunu. Marks akümülyasyon yasası ile ilgili olarak şunları söyler: "Bu yasa da değişik etkenlerin altında modifikasyona uğrar". Demek ki, Marks ve Engelsin ortaya çıkardığı yasalar ~~tek~~ da da geçerlidir ama, bir farkı gözönüne almalıyız. Hangi dönem sözkonusudur? Yasanın işlediği çevre koşulları vb değiştiği zaman işleme tarzlarında da değişiklikler ortaya çıkar. Örneğin Artı değer yasasını ele alalım: Marks bu yasanın temel yasa olduğunu söyledi. Artı değer yasası emperyalizm ^{öncesi} (dönemi) de ortalama kar olarak ortaya çıkıyor. Tekelcilikte tekel karı, emperyalizmde devlet teknelci karı olur.

Dördüncü olarak toplumsal gelişmenin itici gücünün kendi nesnel iç gelişmeleri olduğu gerçeğini unutmamalıyız. Bu günkü kapitalizmin analizini yaparken üretimin toplumsal karakteri ile kapitalist el koyma arasındaki gelişmeden yola çıkmalıyız. Bu yasanın günümüzde ortaya çıkışını değerlendirirken üretimin toplumsal karakterinin giderek daha belirgin ortaya çıkışını saptamak la yetinemeyiz. Çelişkinin öteki yönünün kapitalist el koyma yönünün de geliştiğini görmeliyiz. Gittikçe daha ufak bir gurup el koyuyor. Bu da çelişkinin bu yönündeki değişikliktir. Öyleyse bu günkü kapitalizmin doğruca bir değerlendirmesini yapmak istiyorsak, sözkonusu çelişkinin günümüzdeki işleyişini görmeye çalışmalıyız. Ancak böylelikle kapitalizmin olanaklarını ve sınırlılıklarını

nı daha iyi anlayabiliriz. Bu dördüncü noktaya, toplumsal gelişme nin itici gücünün kendi iç çelişkileri olduğu saptanmasına kuşku suz eklemeliyiz. Bu gün durumun daha karmaşık olduğu da bilianeldir. Şimdi dış etkeni de hesaba katmak zorunluluğu vardır. Sosy alizmin etkilerini, Sosyalizm ile kapitalizm arasındaki gelişkinin iç süreçlere etkisini hep dikkate almaliyiz.

Metodoloji konusunda dikkate alınması gereken beşinci nokta görüntü ile özün diyalektiğidir. Marks Kapital'de "Toplum gittik çe karmaşıklaşıyor" diye yazdı. Köleci toplunda her şey kolaylıkla anlaşılıyordu, feodal toplunda da öyle. Ama kapitalizmde böyle de ğildir. Görüntüye bakılırsa işçi, çalışmasına karşılığını alıyor ama gerçek bu görüntüyle anlaşılamaz. Kapitalizmde görüntü işin özünü ters bir şekilde yansıtır. Maskeliyor. Bilimin asıl göre vi görüntüden öze varabilmektir. Bu şimdi daha da çok önem taşı yor. Dekelci devlet kapitalizmde halk piyasa ekonomisinin hala geçerli olduğunu sanıyor. Neden böyle? Yüzeysel bir bakışla dola şım her şeyi açıklıyor gibidir. Salt propagandanın gerçekleri ters yüz gösterdiğini düşünmek doğru olmaz. Reel güçleri görmeli. Propaganda işte bu reel güçlere dayandırılıyor. Görüntü ile öz arasındaki bağı dikkate almak bu nedenle zorunludur. Ancak o za man hala etkili olan burjuva propagandasının iç yüzünü kavrayabi lirim ve kavratebiliriz.

Son olarak metodolojide tarihsel ve mantıksal yaklaşım konu suna değinelim. Lenin, "toplumsal bir süreci anlamak için o sürecin tarihsel ortaya çıkışını araştırmak gerek" dedi. Buradan çıkarak incelediğimiz sürecin özünü, mantığını kategorilerini ortaya koy maya çalışmalıyız. Mantıksal ve tarihsel yaklaşım bir bütünsellik göstermelidir. Yeni süreçler ancak böyle doğru kavranabilir.

Buraya kadar genel olarak metodolojinin, yeni süreçlerin in celenmesinde dikkate alınması gereken yönlerine eğildik. Şimdi kapitalist ekonominin günümüz koşullarındaki bunalım süreçlerine kısaca bakabiliriz.

Marxizm kapitalizmin temel yasallıklarını ortaya koydu. Bu yasallıklar bu gün de geçerli. Bu kapitalizmin bunalımları konusunda da böyledir. Tarihsel deneyin yasallıkları doğruladı. Yine bu konuda da modifikasyonları dikkate almak kuşkusuz bir zorunluluktur. Yasaların işleyişinde ortaya çıkan değişiklikleri görmek sapmamak gereklidir.

Bunalımın işlevi sermayenin yeniden değerlendirilmesi koşullarını yaratmaktır. Şimdi bu işlevin yerine getirilmesinde ne gibi değişiklikler ortaya çıktı. Ve bu değişikliklerin nedenleri nelerdir?

Öncelikle devletin etkilerini devletin etkisiyle bazı ekonomik süreçlerin değişikliğe uğramasını ele alabiliriz. Devlet günümüzde çok büyük çaplı yatırımlara giriyor. Dışsatım yapıyor. Büyük küçük projeleri finanse ediyor. Alt yapı için yatırımlar yapıyor. Silahlanmada büyük rol üstleniyor. Kuşkusuz bütün bunlar süreçleri etkiliyor. Devletin ekonomideki bu varlığının eyleminin bir sonucu sermayenin imhası olayının artık eskiden olduğu gibi sadece bunalımın kriz evresinde değil devrenin diğer aşamalarında da söz konusu olmasıdır. Denek ki devlet sermayenin imhasını önceki aşamalara da taşıyor.

Tekelci devlet kapitalizminde yalnız devlet değil, onunla içiçe olan tekeller de devreyi etkiliyorlar. 1970'lerde tekellerin fiyat dayatma olanakları var. 1970'ler öncesinde bunalım anında fiyatların düşmesi olgusu görülüyordu. Bu günümüzde başka türlü gelişiyor. Dünya çapında organize örgütlü olan tekeller bunalım süreçlerini belli bir biçimde öngörebiliyorlar ve bunalım anında üretimi azaltarak tekel fiyatlarını koruyabiliyorlar. Sonuçta artık üretim fazlasından değil, kapasite fazlasından söz edebiliyoruz. Bu olgunun sonuçlarını şöyle görebiliriz. 1974-75 ve 1980-83 bunalımını 1929-32 bunalımı ile karşılaştırırsak son dönemde sermaye imhasının daha düşük oranda gerçekleştiği görülmektedir.

1929-32 de ABD de..... 46

1975-76 da ABD de..... 13.9

1980-83 te ABD de.....% 11.4

Bunun anlamı nedir? Gerçekte bunalım devresinde bir patlama şeklinde görülen çözüme şimdi öteki devrelere dağıtılarak çözü- lüyor. Kuşkusuz toplumsal sonuçları aynı kalıyor, gene büyük ka- yıplar söz konusudur ama bütün bunlar devreye yayılıyor.

Üretim güçleri açısından konuya bakalım: Bu gün yeniden üre- timin yoğunlaştırılarak sürdürülmesi sözkonusudur. Bilimsel tek- nik devrim de belli modifikasyona, değişikliklere yol açıyor. Öne- li bir özellik canlı emeğin yığınsal olarak tasarruf edilmesidir. Bu gün artık devrimin yükseliş aşamasında da yığınsal işsizlik var. Bu klasik krize göre önemli bir değişikliktir. Bilimsel-tek- nik devrim yalnızca canlı emeğin yığınsal tasarrufunu doğuruyor aynı zamanda cisimleşmiş emeğin de tasarrufunu birlikte getiriyor. Bu iki yönde oluyor. Bir yandan üretimdeki dolan ser- maye tasarruf edilirken, sabit sermaye de tasarruf ediliyor. Böylece bir yandan hammadde azalıyor öte yandan üretim araçlarına olan talep azalıyor. Bu gün mikro elektronik yaygınlar. Bu şu so- nuçları doğuruyor. Yeni yatırım yapmadan, sadece yıpranan araçla- rı değiştirerek kapasite artırma olanağı doğuyor. Burjuva ekono- mistler şimdi bir yatırım gerilemesinden söz ediyorlar. Bu daha az sermaye ile daha çok kapasite yaratılabilmesinin bir sonucudur. Demek ki, tüketim mallarına olan talep azalırken, öte yandan üre- tim araçları talebinde de rölatif bir gerileme sözkonusudur. So- nuçta kapitalizmde bir büyüme zaafı, büyüme hızlarında bir düşüş artan bir istikrarsızlık görülüyor. Bunalımın yükseliş döneminde gayet düşük ölçüde yükselişler saptanıyor.

Kapitalizmin genel bunalımı ile devresel bunalımların iç içe geçmesi de bunalım evrelerini etkiliyor. Bu oldukça karmaşık bel- li ölçüde dolaylı bir etkiledir. Ülkeden ülkeye de farklılıklar gösterir. Kapitalizmin genel bunalımının devresel bunalıma etkisi dış çelişkilerin iç çelişkilere etkisidir.

Bunalım evrelerinde görülen değişiklikleri incelerken strü- tür bunalımlarından da söz etmek gerekir.

Kapitalizmde strüktür bunalımları eskiden beri var. Bunlar eskiden devresel bunalımın bir parçası olarak ortaya çıkıyor ve çözü-
lüyorlardı. 1929'dan önce bu devresel bunalım içinde sermayenin
ihması sermayenin bir dalından ötekine taşınması şeklinde görülü-
yordu. Bilimsel teknik devrim sonucu, üretimin yoğunlaşması sonucu
çok daha büyük boyutlarda strüktür bunalımları ortaya çıkıyor.
1929 koşullarında emperyalist ülkeler strüktür politikaları izli-
yorlar, tekeller de öyle yapıyor, ama tüm bu planlanmalara karşın
kapitalist üretim planlamaya izin vermediğinden 70 li yıllardan
bu yana dev boyutlarda strüktür krizleri söz konusu. Demek ki
strüktür bunalımı denilince bir çok devre boyunca varlığını ve
etkisini sürdüren ve ancak bir çok devre sonucunda çözüme ulaşan,
büyük çapta sermaye ihmasına yol açan, yapıda büyük ciddi de-
ğişiklikler getiren bunalımlar söz konusu oluyor. Son on yılda çelik,
tekstil, ^{yapım} gemi yapı-
m dallarında böylesi bunalımlar ortaya çıktı.

Bir başka nokta değişik bunalımların üstüste gelmesi olgusu-
dur. Devresel yapısal mali bunalımların üstüste gelmesi çakışması
olgusu. Mali bunalımlar 1929'un bu alanda faaliyetinden kaynaklanı-
yor. 1929'un ortaya çıkışıyla tekeller devleti sürece müdahale
si arttı. Devlet ulusal gelirin yaklaşık % 30-40 ını yeniden dağı-
tıyor. 1929-32 bunalımından sonra Keynesçilik ortaya çıktı. Keyne-
sin temel tezi üretim fazlası olduğunda talep eksikliğini devlet
karşılmalıdır. Devlet istihdam yaratarak bu talebi ortaya çıkar-
malıdır. Keynesin tezleri bunalım sonrası bir çok ülkede yürürlü-
ğe kondu. Bu sonuçta açığın finansmanının karşılıksız para bası-
larak karşılanması demektir. İstihdam yaratan devlet açıklarını
para basarak karşılayacaktı. Burjuva iktisatçısı Samuelson "ya-
fif bir enflasyon çarkları yağlar" diyordu. Ama enflasyon sınırlı
kalmadı, giderek büyüdü tehlikeli boyutlara ulaştı. Mali buna-
lımın bir yönü enflasyon ise öteki yönü de devlet borçlarının ar-
tışıdır. Bu uygulamanın sonucu bütün kapitalist ülkelerde devlet
borçları olağanüstü boyutlara vardı.

Günümüzde kapitalizmin bunalımlarının ortaya çıkışında gözlenen değişikliklerin en öne çıkanları böyle sıralanabilir. Kuşkusuz bu değişiklikler böyle kısa bir biçimde derinlemesine aktarılamaz, anlatılamaz. Amacımız bir fikir vermek, yasaların işleyişindeki modifikasyonlara dikkati çekmek. Her zaman unutulmaması gereken yasaların geçerliliklerini koruduklarıdır. Değişiklikler bu yasaların ortaya çıkış biçimlerinde, tezahürlerindedir.

Burjuvazinin bunalım süreçlerinden çıkma çabalarında bu gün Keynesci ve fridmancı formüller ya da bunların eklektik birleştirilmelerinden oluşan formüller kullanılıyor. Burjuvazi üçüncü bir formül geliştiremiyor. Bunun olanaksızlığı ortaya çıkıyor.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI
TÜSTAV